

تغییر کاربری موزه ایاصوفیه به مسجد از منظر حقوق بین الملل

چکیده

رسانه‌های ترکیه در ۲۴ ژوئیه ۲۰۲۰ پس از رأی دادگاه عالی ترکیه خبر از اقامه نماز جمعه در مسجد ایاصوفیه دادند. بناهای ثبت شده در فهرست میراث جهانی، میراث مشترک بشریت هستند و جامعه بین الملل، در حفظ و نگهداری آن برای نسل‌های آینده تعهد دارد. تغییر، مرمت و یا توسعه یک بنا در فهرست میراث جهانی سازمان یونسکو، امری است که با شرایطی مجاز است. دولت‌ها می‌بایست اطمینان حاصل کنند اینگونه تغییرات، ارزش‌های جهانی برجسته بنای مورد نظر را تحت تاثیر قرار نمی‌دهد. ممکن است برخی دولت‌ها به صورت یکجانبه و بدون اطلاع و مذاکره قبلی با نهادهای مربوطه سازمان یونسکو، اقدام به ایجاد تغییر در یک بنای میراث جهانی کنند. دولت ترکیه، مطابق مصوبه دیوان عالی اداری ترکیه، موزه ایاصوفیه (هاگیا صوفیا) را به مسجد تبدیل کرد که این امر در رسانه‌های بین المللی انتقادات بسیاری را در پی داشت. در این مقاله، تغییر کاربری موزه ایاصوفیه به مسجد، را از دیدگاه موافقین، مخالفین و قواعد بین المللی مربوطه بررسی و نیز به موضوع ارزش‌های جهانی برجسته پرداخته می‌شود. فرض اساسی این مقاله بر این مبنا استوار است که امکان تغییر کاربری یک بنای ثبت شده در لیست میراث جهانی در صورت عدم لطمه به ارزش‌های جهانی برجسته بنا امکان پذیر است، به دلیل اینکه نمونه‌های مشابه تغییر وجود داشته و همچنین در کنوانسیون منعی از این گونه اقدامات دیده نمی‌شود.

واژگان کلیدی: مسجد ایاصوفیه، حاکمیت داخلی، وقفنامه سلطان محمد، سازمان یونسکو، ارزش جهانی برجسته

Changing the use of the Hagia Sophia museum to a mosque from the perspective of international law

Abstract

On July 24, 2020, after the Turkish Supreme Court's decision, the Turkish media announced the performance of Friday prayers in Hagia Sophia Mosque. Properties inscribed on the World Heritage List are the common heritage of humanity. And the international community is committed to preserving it for future generations. Changing, restoring or developing of a heritage on the UNESCO World Heritage List is something, with its conditions, has been allowed, and it has been happened. Governments must ensure that such changes do not affect the outstanding universal values of the heritage in question. Some governments may unilaterally change a World Heritage Site's statute without prior discussion and negotiation with relevant UNESCO bodies. Recently, the Turkish government converted the Hagia Sophia Museum into a mosque, in accordance with the decision of the Turkish Supreme Administrative Court, which caused a lot of international criticisms. this article examines the conversion of the Hagia Sophia Museum to a mosque from the point of view the proponents, opponents and relevant international rules, as well as the issue of outstanding universal values. According to the research, it is possible to change the statute of a heritage inscribed on the World Heritage List, if it does not damage the outstanding Universal values of the heritage, because there are similar examples of change and the Convention does not prohibit such actions.

Keywords: Hagia Sophia, Sovereignty, Sultan Muhammad Endowment, UNESCO, Outstanding universal Value

مقدمه

ایاصوفیه^۱ یا ایاصوفیا نامی برگرفته شده از کلمه یونانی هاگیاصوفیا^۲؛ به معنای حکمت مقدس، نام بنا و عبادتگاه تاریخی واقع در استانبول ترکیه می باشد که به عنوان کلیسای جامع مسیحی ارتدوکس، کلیسای جامع کاتولیک رومی، مسجد عثمانی و یک موزه سکولار استفاده شده است. ساخت این بنا به دوران امپراتوری روم شرقی (۵۳۲ میلادی) به عنوان کلیسای مسیحیت و به دستور همسر امپراتور ژوستینین یکم^۳، تئودورا برمی گردد. این کلیسا برای مسیحیان از اهمیت و قداست ویژه ای برخوردار است به دلیل اینکه، بنابر روایت های مذهبی، فرشته ای بر احداث آن نظارت داشته و چوبی که در بنای آن به کار رفته به کشتی نوح تعلق دارد^۴. این بنا دوران های تاریخی پر فراز و نشیب بسیاری را به خود دیده است و در طول تاریخ مورد هجوم و تخریب بسیاری قرار گرفته و چندین بار بازسازی، ترمیم و توسعه داده شده است.

در زمان سلطان محمد ملقب به محمد فاتح^۵ در پی شکست امپراطوری روم شرقی (۱۴۵۳ میلادی)، با فرمان او این کلیسا به مسجد تبدیل شد و دستور داده شد تا نقاشی ها و نگارگری های داخل ایاصوفیه را بپوشانند تا نماز جمعه در آنجا اقامه شود. پس از اعلام آغاز جمهوری ترکیه، نخستین رئیس جمهور، مصطفی کمال آتاتورک^۶ در سال ۱۹۳۵ میلادی دستور تبدیل مسجد ایاصوفیه به موزه را صادر کرد. این موضوع از همان زمان موجب ناراحتی اسلام گرایان و همچنین تلاش برای تغییر دوباره آن به مسجد شد. تا اینکه با روی کار آمدن رجب طیب اردوغان، رئیس جمهور کنونی ترکیه، همانطور که در وعده های انتخاباتیاش وعده تغییر ایاصوفیه را داده بود، در سال ۲۰۱۹ این پیشنهاد را به طور رسمی مطرح کرد و دیوان عالی اداری ترکیه با صدور حکمی، مصوبه دولت ترکیه در سال ۱۹۳۵ مبنی بر تبدیل مسجد ایاصوفیه به موزه را ملغی و اعلام نمود که این بنا همیشه مسجد بوده و نباید به موزه تغییر کاربری داده می شد. در مورد امکان تغییر کاربری موزه ایاصوفیه به مسجد دو دیدگاه موافق و مخالف در سطح رسانه ها و ادبیات حقوقی وجود دارد، که در ادامه به ذکر دیدگاه ها و بررسی ادله آنها می پردازیم.

Ayasofya
Hagia Sophia
Justinian I
Theodora

۱. روزی نیوز، اقدام اردوغان در تبدیل «ایاصوفیا» به مسجد، روابط اسلام و مسیحیت را تخریب می کند؟. برگرفته از <https://www.razavi.news/fa/report/58336> (۱۳۹۹، ۱ مرداد)

۲. محمد دوم از بزرگترین پادشاهان دولت عثمانی

Mustafa Kemal Atatürk

۱- تحلیل دیدگاه‌های حقوقی موافق (امکان تغییر کاربری موزه به مسجد)

پس از اعلام رسمی تغییر کاربری و نیز پس از رأی دیوان عالی اداری ترکیه، دیدگاه‌های موافق و مخالف متعددی در این خصوص مطرح گردید. دیدگاه‌های موافق این تصمیم برخی مبتنی بر استدلال‌های حقوق عمومی و بین الملل هستند که در ادامه به آنها خواهیم پرداخت.

۱,۱ حاکمیت داخلی

در بسیاری از سخنرانی‌ها، رئیس جمهور ترکیه رجب اردوغان، وزیر امور خارجه ترکیه و وزیر فرهنگ و توریسم ترکیه، این تصمیم را تحت عنوان حق حاکمیتی، مسئله مربوط به حاکمیت ترکیه و مبنی بر خواست و اراده مردم ترکیه دانسته‌اند.^۹ رئیس جمهور ترکیه در پاسخ به انتقادات به تصمیم ترکیه، اینگونه جواب داده است: "اتهامات مطرح شده علیه کشورمان در ارتباط با ایاصوفیه، به مثابه حمله به حق حاکمیت ما می باشد، هیچ کس حق و صلاحیت این را ندارد که در امور مربوط به اماکن عبادی ما دخالت کند".^{۱۰} البته علاوه بر موافقان در ترکیه، برخی کشورها نیز از این تصمیم استقبال کرده‌اند: نخست وزیر پاکستان، برخی از شخصیت‌های دولت افغانستان، سلیمان باقی خطیب مسجد جامع مرادپاشادراسکوپیه مقدونیه، احمد بن حمد الخلیلی مفتی سلطنت عمان، وزارت اوقاف و امور مذهبی سومالی، این رویداد را به ترکیه تبریک گفتند.

عبدالهادی آونگ نماینده ویژه نخست وزیر مالزی در امور خاورمیانه و رئیس حزب اسلامی از مسجد شدن ایاصوفیه اظهار خرسندی کرده و انتقاد کشورهای غربی را نوعی اسلام هراسی بیان کرده است. همچنین، از جمله کشورهایی که معتقد است تصمیم امری داخلیست، روسیه می باشد. معاون وزیر خارجه روسیه، سرگئی ورسمین، در مصاحبه ای اعلام داشت که تغییر وضعیت نماد "هاگیا صوفیا" به یک مسجد یک امر داخلی ترکیه است و هیچ کس نباید در این تصمیم گیری دخالت کند.^{۱۱}

Aljazeera.. Erdogan rejects global criticism over Hagia Sophia decision,(2020). 11 Jul. <https://www.aljazeera.com/news/2020/07/erdogan-rejects-global-criticism-hagia-sophia-decision-200711173640326.html>. (14 Jul 2020)

^۹خبرگزاری صدا و سیما، ادامه هشدارهای بین المللی درباره تغییر کاربری ایاصوفیه استانبول. برگرفته <https://www.iribnews.ir/fa/news/2759196> (۱۳۹۹، ۳ مرداد)

Sergey Vershinin

dailysabah. turkey-meets-unesco-obligations-in-change-of-hagia-sophias-status, Jul (2020) 13. <https://www.dailysabah.com/politics/turkey-meets-unesco-obligations-in-change-of-hagia-sophias-status/news> (20 jul,2020)

مفهوم حاکمیت، غالباً همراه مفهوم قدرت یا اقتدار مطلق حکومت همراه است. حاکمیت یک از مفاهیم بنیادی در حقوق بین الملل است. حاکمیت بخش جدایی ناپذیر برابری، تمامیت ارضی و استقلال سیاسی دولت ها می باشد. اصل حاکمیت از اصول کلی حقوقی بین المللی است که مورد قبول دولت ها می باشد و در منابع متعدد بین المللی از جمله عرف بین المللی، منشور سازمان ملل متحد در ماده ۲ بند ۱، مورد تایید و شناسایی قرار گرفته است. حاکمیت دارای دو بعد است، داخلی و خارجی. حاکمیت داخلی به معنای اعمال قدرت توسط یک دولت در محدوده سرزمین و مردمی که در این سرزمین زندگی می کند تعریف شده است. و حاکمیت به معنای خارجی را می توان به استقلال در روابط و تصمیم گیری با دیگر دولت ها تعریف کرد.

با توسعه حقوق بین الملل، مرور زمان و توجه روزافزون به برخی موضوعات مهم در حقوق بین الملل، از حاکمیت دولت ها کاسته شد و دولت ها در بعضی موارد به نفع نظم بین المللی، برخی محدودیت ها را نسبت به حاکمیتشان پذیرفتند. یکی از محدودیت های حاکمیت، بحث میراث های فرهنگی طبیعی جهانی می باشد که این موضوع در ماده ۶ کنوانسیون حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی جهانی بدان اشاره و موضوع میراث جهانی (با توجه به شرایطی) را استثنایی بر بخشی از حاکمیت دولت ها دانسته است. البته، علاوه بر این، این ماده به نکته ای دیگر هم اشاره می کند: "ضمن احترام کامل به حاکمیت کشورهای که میراث های فرهنگی و طبیعی ذکر شده در ماده ۱ و ۲ در قلمرو سرزمینی آنها واقع شده است و همچنین بدون لطمه زدن به حقوق واقعی مندرج در قوانین ملی درباره این میراث مقرر شده است، دولت های عضو این کنوانسیون به رسمیت می شناسند که چنین میراثی تشکیل دهنده یک میراث جهانی است که برای حفاظت از آن جامعه بین الملل وظیفه همکاری دارد".

این ماده به خوبی اشاره دارد که موضوع میراث های فرهنگی و طبیعی، موضوع مرتبط به حاکمیت داخلی و تحت مالکیت دولتهایی است که این میراث در سرزمین آنها واقع شده است. و تنها نکته، تعیین حدود اختیارات حاکمیت دولت ها نسبت به این میراث می باشد. که به نظر می رسد مطابق مواد دیگر کنوانسیون و همچنین مکاتبات سازمان یونسکو با ترکیه درباره نگرانی های این سازمان نسبت به تصمیم ترکیه^{۱۲}، این حدود، حفظ ارزش های جهانی برجسته اینگونه میراث می باشد. یعنی اگر عملی به ارزش های جهانی برجسته میراث فرهنگی یا طبیعی ثبت شده در لیست میراث جهانی، آسیب وارد کند جامعه بین الملل وظیفه دارد جلوی این آسیب را بگیرد. لازم به ذکر است که حمایت کشورهای موافق با این تصمیم، مبتنی بر عقاید مذهبی و گرایش های دینی می باشد که در حقوق بین الملل جایگاهی ندارد.

۱,۲ وقفنامه سلطان محمد

در رأیی که شورای دولتی ترکیه (دیوان عالی اداری ترکیه) نسبت به درخواست تغییر ایاصوفیه به مسجد صادر کرده است اینطور بیان شده: «ایاصوفیه در مالکیت بنیاد سلطان فاتح محمدخان بوده و به عنوان مسجد در اختیار جامعه گذاشته شده است. ایاصوفیه به عنوان مسجد در سند ثبت شده و این قابل تغییر نیست»^{۱۳} مانع تراشی برای استفاده از اموال غیرمنقول و حقوق متعلق به بنیاد که در اختیار عموم گذاشته شده است، میسر نیست. بعد از فتح عثمانی، اولین کاری که سلطان محمد دوم انجام داد تغییر کلیسای هاگیا صوفیا به مسجد بود. او در وقفنامه خود اینطور بیان میکند: «این وقفیه مربوطه به ایاصوفیا(هاگیا صوفیا) می باشد.

بنابراین هر کسی این وقفیه مربوط به مسجد ایا صوفیه را تغییر دهد یا یک ماده آن را تبدیل و یا ابطال کند و یا سعی در تبدیل آن داشته باشد، یا تفسیر نادرست و غلط از آن بکند و قصد خارج کردن مسجد ایا صوفیه را از حکم وقفیه آن داشته باشد، یا اصل آن را تغییر دهد و یا به فروعاتش اعتراض داشته باشد و یا افرادی به کسانی که این قصد را دارند راهنمایی برساند و یا حتی کمک کند که به صورت غیر قانونی سعی در تصرف آن شود و سند جعلی درست شود و حق متولی بودن را تقاضا کنند و یا آن را در دفتر باطل ثبت نمایند (به ملکیت خود در آورند). در محضر شما می گویم که، مرتکب بزرگترین گناه شده و گناهان زیادی را انجام داده. از همین رو، هر کسی این وقفیه را تغییر دهد؛ لعنت خدا و پیامبر و ملائکه و متولیان و لعنت تمام مسلمانان به صورت ابدی بر او و آنها باد. و از عذاب آنها کاسته نشود و روز محشر به صورت های آنها نگاه نشود(محروم از لطف پروردگار باشند). هر کسی اینها را شنید و دوباره در صدد تغییر این وقفیه برآمد، گناهایش بر گردن کسانی که آن را تغییر دادند خواهند بود و عذاب خدا را بر آنها باد.^{۱۴}

باید توجه داشت که وقفنامه سلطان محمد نمی تواند مورد قابل استنادی باشد به دلیل اینکه این امر مربوط به حقوق داخلی است و ثانیاً تبدیل آن به موزه توسط نهادی قانونی صورت گرفته است.

Franceculture (2020). le Président Erdoğan ordonne la reconversion de Sainte-Sophie en mosquée, 2 Jul. <https://www.franceculture.fr/geopolitique/a-istanbul-la-tres-dispute-sainte-sophie-va-t-elle-etre-reconvertie-en-mosquee>(26 Jul, 2020)

^{۱۳} خبرگزاری آناتولی، دیوان عالی اداری ترکیه مصوبه تبدیل «ایاصوفیه» به موزه را لغو کرد، برگرفته از <https://xoli.ir/4m> (۱۳۹۹، ۳ مرداد)

^{۱۴}haber7(2020).BakanÇavuşoğlupaylaşmıştı: İşte Sultan Fatih'inAyasofyaVakfiyesitercumesi, <https://www.haber7.com/guncel/haber/2984397-bakan-cavusoglu-paylasmisti-iste-sultan-fatihin-ayasofya-vakfiyesi-tercumesi/?detay=1> (26 oct,2020)

۱,۳ دفاعیات دولت ترکیه در برابر سازمان یونسکو

در برخی مصاحبه ها، مقامات ترکیه ایدر باره نگرانی های سازمان یونسکو (دسترسی فیزیکی به این سایت، ساختار بنا، اموال قابل حمل و مدیریت سایت) بیان داشته اند که وضعیت جدید این اثر تاریخی، هیچ نقضی را نسبت به کنوانسیون میراث جهانی یونسکو وارد نمی کند.^۸ استفاده از هاگیا صوفیا به عنوان مسجد قطعاً نقض پیمان مذکور نیست. همچنین این وضعیت هرگز بر ارزش جهانی برجسته هاگیا صوفیا تأثیر نمی گذارد. پلاوز سلیم کوران^۸، معاون وزیر امور خارجه ترکیه در مصاحبه با روزنامه دیلی صباح این طور اظهار نظر کرده است: "در مورد هاگیا صوفیا، ترکیه به طور رسمی از ارزش برجسته جهانی که از طرف جامعه بین المللی به آن اختصاص داده شده است، آگاه است و بر همین اساس، این بنای تاریخی را از زمان ثبتش در لیست میراث جهانی در ۱۹۸۵ مدیریت کرده است. ژوئی همچنین اعلام نمود: "هاگیا صوفیا در سال ۱۹۸۵ در فهرست میراث جهانی یونسکو به عنوان بخشی از "مناطق تاریخی استانبول" ثبت شده است. ترکیه به عنوان یکی از دولت های عضو کنوانسیون مربوط به حمایت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان، کاملاً از وظایف خود نسبت به این کنوانسیون و از ارزش های برجسته فرهنگی، تاریخی و معنوی این بنای تاریخی به تمام معنا آگاه است. وی با بیان اینکه اگرچه این کنوانسیون وظایف و مسئولیت های خاصی را به عهده ی کشورهای با میراث جهانی می-گذارد اما به منزله نقض حقوق مالکیت و حق حاکمیت آنها نیست. هیچ مانعی برای تغییر عملکرد یک سایت میراث جهانی در کنوانسیون میراث جهانی وجود ندارد. او با رد این ادعا که این میراث تاریخی جهانی "پنهان یا نابود خواهد شد"، تأکید کرد که نمادنگاری مذهبی در مجموعه قرن ششم حفظ خواهد شد.

بنابراین از دیدگاه موافقین این تصمیم ترکیه آسیبی به ارزش های تاریخی هاگیا صوفیا که متعلق به تمام بشریت و همه ادیان است، وارد نخواهد آورد. معاون وزیر امور خارجه ترکیه، همچنین بیان نمود "همانطور که مرتباً

Dailysabah(2020).Turkey meets UNESCO obligations in change of Hagia Sophia's status,<https://www.dailysabah.com/politics/turkey-meets-unesco-obligations-in-change-of-hagia-sophias-status/news> (27Jul,2020)

Milliyet (2020). UNESCO'yamaddemaddeAyasofyacevabı, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/unescoya-madde-madde-ayasofya-cevabi> 6257026 (Jul 27,2020)

Yavuz Selim Kıran

Dailysabah(2020).Turkey meets UNESCO obligations in change of Hagia Sophia's status,<https://www.dailysabah.com/politics/turkey-meets-unesco-obligations-in-change-of-hagia-sophias-status/news> (27Jul,2020)

ibid. (Jul 27,2020)

تکرار کرده ایم ، هاگیا صوفیا بخشی از موقوفات سلطان محمد فاتح به عنوان "مسجدی" است که توسط خود سلطان در سال ۱۴۶۲ تأسیس شد. هاگیا صوفیا از نظر قانونی یکی از دارایی های این موقوفه است و براساس قانون ترکیه در مورد موقوفات، یک ملک موقوفه، در درجه اول باید مطابق کارکردی که در سند وقفیه آن تعیین شده، مورد استفاده قرار گیرد. کوران همچنین اظهار داشت: " هاگیا صوفیا برای همه بازدید کنندگان از کلیه ادیان و مذاهب در سراسر جهان باز خواهد بود. هر کس قادر خواهد بود بدون خرید بلیط وارد این مکان باشکوه شود." یاوز سلیم کوران، برای جایز شمردن تصمیم ترکیه مبنی بر تغییر کاربری یک بنای ثبت شده در لیست میراث جهانی، به مسجد کوردوبا در اسپانیا اشاره می کند که در سال ۱۹۸۴ در فهرست میراث جهانی ثبت شد، این بنا در سال ۱۳۳۶ به کلیسای جامع تبدیل شد و هنوز هم در همان کارکرد مورد استفاده قرار می گیرد.^{۲۱}

نمونه دیگر تغییر وضعیت میراث جهانی که او اشاره کرده است، کلیسای جامع سنت جان^{۲۲} آلتا است که در سال ۱۹۸۰ در فهرست میراث جهانی یونسکو به عنوان مؤلفه ای از شهر والتا ثبت شد. این کلیسای جامع در سال ۲۰۰۱ پس از یک فرآیند مرمت سازی در دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ تبدیل به موزه و از کارکرد اصلی خود که مکانی مذهبی بود، خارج شد. کوران تصریح کرد: "این نمونه ها نشان می دهد که در گذشته ، دولت ها نیز وضعیت یک میراث فرهنگی درج شده در فهرست میراث جهانی را تغییر داده اند."^{۲۳} آرت این راستا ، به صورت مختصر به توضیح این دو بنا می پردازیم:

۱,۳,۱. مسجد-کلیسا کوردوبا

مسجد-کلیسای جامع کوردوبا^{۲۴} یا مسجد جامع کوردوبا(قرناطه)، که امروزه به نام کلیسای جامع اسونسیون د نوسترا سنیورا^{۲۵} شناخته می شود. در منطقه تاریخی اندولوس اسپانیا واقع شده است. نام قدیم این مسجد «مسجد حضرة» بود. این مسجد در سال ۷۸۶ میلادی توسط «عبدالرحمن اول» از خلفای اموی ساخته شد. بعد از تصرف

Milliyet (2020). UNESCO'yamaddemaddeAyasofyacevabi, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/unescoya-madde-madde-ayasofya-cevabi> 6257026 (Jul 27,2020)

Saint John's Co-Cathedral
Valetta

Dailysabah(2020).Turkey meets UNESCO obligations in change of Hagia Sophia's status,<https://www.dailysabah.com/politics/turkey-meets-unesco-obligations-in-change-of-hagia-sophias-status/news> (27Jul,2020)

Mezquita-catedral de Córdoba

Catedral de la Asunción de Nuestra Señora

مجدد شهر کوردوبا، و در قرن ۱۳ تحت فرمان فردینند سوم مسجد جامع کوردوبا، به یک کلیسای جامع تبدیل شد. منطقه تاریخی کوردوبا در سال ۱۹۸۴ در لیست جهانی میراث فرهنگی ثبت شد.^۸ و در تاریخ ۱۹۹۴ با توجه به درخواست دولت اسپانیا، کمیته میراث جهانی با گسترش به ویژه گسترش مسجد کلیسای جامع و تغییر نام این منطقه به "منطقه تاریخی کوردوبا"^۹ موافقت کرد. به هر حال این استدلال ترکیه بیشتر مبتنی بر تحول تاریخی است و البته از دیدگاه مخالفان قابل نقد است.

۲,۱,۳ کلیسای جامع سنت جان

مجموعه شهر تاریخی والتا که شامل بسیاری از بناهای تاریخی از جمله کلیسای جامع سنت جان می‌شود در سال ۱۹۸۰ در لیست میراث جهانی به ثبت رسید. این کلیسای جامع بین اواخر دهه ۱۹۸۰ و اوایل دهه ۱۹۹۰ بازسازی شد. در سال ۲۰۰۱ بنیادی تحت عنوان بنیاد کلیسای جامع سنت جان تأسیس شد که اساسنامه آن حاکی از گسترش این موزه برای آگاهی بیشتر مردم کشور مالت و عموم مردم است.^{۱۰} در سایت ویکی پدیا نکته ای وجود دارد که "قسمتی از موزه کنونی قبلاً قسمتی از ورودی قبرستان بوده است".^{۱۱} همچنین در چندین مورد، این موزه گسترش و تغییر یافت. تغییراتی همچون ایجاد ورودی جدید برای موزه از داخل خیابان. لازم به ذکر است که در سایت سازمان یونسکو در بخش کلیسای جامع سنت جان ذکر از موزه نشده و همچنین از تغییراتی که صورت گرفته نکته ای بیان نشده است.

نکته ی حایز اهمیتی که باید ذکر شود، در بحث مسجد کلیسای کوردوبا، اظهار نظر معاون وزیر خارجه ترکیه، صحیح نمی باشد زیرا این بنا در زمان ثبت آن در لیست جهانی، به عنوان کلیسا به ثبت رسیده است. و نکته ی دیگری که باید مورد بررسی قرار گیرد، بحث تغییراتی است که قرار است در ایاصوفیه صورت بگیرد، مطابق

Ferdinand III

Unesco. <https://whc.unesco.org/en/list/313> (2 oct, 2020)

The Historic Centre of Cordoba

Unesco. <https://whc.unesco.org/en/decisions/3232> (3 oct, 2020)

Independent (2016). St John's Co-Cathedral Museum Extension projected to be completed by 2018, <https://www.independent.com.mt/articles/2016-08-07/local-news/St-John-s-Co-Cathedral-Museum-Extension-projected-to-be-completed-by-2018-6736162065> (26 Jul, 2020)

https://fr.wikipedia.org/wiki/Co-cath%C3%A9drale_Saint-Jean_de_La_Valette (12 octobre 2020)

Maltoday (2017). St John's Co-Cathedral Museum closed for extension and refurbishment works,

https://www.maltoday.com.mt/arts/cultural_diary/76058/st_johns_cocathedral_museum_closed_for_extension_and_refurbishment_works#.X4Q2U9AzYdU (12 oct, 2020)

بیانات مقامات ترکیه، این تغییرات جزئی هستند فقط برخی از موزاییک های قدیمی که مربوط به زمان اولیه همان هاگیا صوفیه می شود، در زمان نماز با پرده یا به وسیله نور آ پوشیده خواهند شد، زیرا اسلام نمایش تصاویر مردم در مساجد را منع کرده استو پس از اتمام نماز، موانع برداشته خواهد شد. سخنگوی ریاست جمهوری ترکیه ابراهیم کالان^{۳۵} در مصاحبه با شبکه^{۳۶} NTV بیان کرد که برخی از موزاییک های سنت ماریا و گابریل^{۳۷} واقع شده به سمت قبله، جهتی که مسلمانان در موقع نماز به آن سمت می ایستند، پنهان خواهند شد. اما دیگر موزاییک های دوران مسیحی این بنا چون در سمت قبله قرار نگرفته اند، مانعی برای نماز مسلمانان نیستند. و در خارج از ساعات برگزاری مراسم های مذهبی، این سایت به روی همه بازدید کننده ها باز و پرده ها از روی موزاییک های پوشیده شده برداشته می شوند.^{۳۸} او همچنین در مصاحبه ای با خبرگزاری آنادولو گفت که ایاصوفیه می تواند شبیه کلیسای جامع نوتردام^{۳۹} فرانسه و کلیسای جامع قلب مقدس بازلیک^{۴۰} عمل کند ، که به طور معمول برای گردشگران و نمازگزاران آزاد است.^{۴۱}

۱,۴ خواست و اراده مردم ترکیه

یکی از استدلال های موافقان که مبتنی بر مبانی حقوق عمومی است، این است که مسلمانان ترکیه برای بازگشایی مسجد ایاصوفیه کمپین هایی برای جمع آوری امضا انجام دادند و تجمعاتی نیز در مقابل این مسجد انجام داده اند. به عبارت دیگر بخش عمده مردمان مسلمان خواهان این تغییر بوده اند. بر این اساس باید گفت که خواست و اراده مردم در حقوق بین الملل در موضوعات خاصی مانند حق تعیین سرنوشت و ... معتبر است. اما در

Smithsonianmag .Turkey Controversially Converts Hagia Sophia From Museum Into Mosque, <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/turkey-turns-hagia-sophia-museum-mosque-drawing-criticism-180975300/> (26Jul, 2020)

Ibrahim Kalin

Nergis TV télévision turque

Marie et Gabriel

i24news . Turquie: des mosaïques chrétiennes de Sainte-Sophie recouvertes pendant les prières musulmanes <https://www.i24news.tv/fr/actu/international/moyen-orient/1595235489-turquie-des-mosaïques-chrétiennes-de-sainte-sophie-recouvertes-pendant-les-prières-musulmanes> _____ (26Jul, 2020)

Notre-Dame cathedral

Sacré-Cœur basilica

Smithsonianmag .Turkey Controversially Converts Hagia Sophia From Museum Into Mosque, <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/turkey-turns-hagia-sophia-museum-mosque-drawing-criticism-180975300/> (26Jul, 2020)

مسئله ای مانند ایاصوفیه در حقوق بین الملل اعتباری ندارد. مگر اینکه خواست مسلمانان ترکیه را در قالب حقوق فرهنگی مذهبی مطرح کرد.

۱,۵ عدم تاثیر تغییر کاربری ها ایاصوفیا بر ارزش های برجسته جهانی

شهر استانبول به لحاظ استراتژیک، در شبه جزیره بسفر بین بالکان و آناتولی، دریای سیاه و مدیترانه واقع و به طور پیاپی پایتخت امپراطوری روم شرقی و امپراتوری عثمانی بوده و بیش از ۲۰۰۰ سال با وقایع مهم در تاریخ سیاسی، تاریخ دینی و تاریخ هنر همراه بوده است. ارزش جهانی برجسته شهر استانبول در ادغام منحصر به فرد خود در شاهکارهای معماری است که منعکس کننده تلاقی اروپا و آسیا در طی قرون متمادی است، و درافق بی نظیر آن که توسط نبوغ خلاق معماران بیزانس و عثمانی شکل گرفته است. افق متمایز و مشخص استانبول طی قرنهای متمادی ساخته شده است و شامل هاگیا صوفیا می شود که گنبد پهناور آن منعکس کننده مهارت معماری و تزئینی قرن ۶ است. بنای ایاصوفیه (هاگیا صوفیا) همراه با دیگر بناها، تحت عنوان منطقه تاریخی شهر استانبول در سازمان یونسکو به ثبت رسیده است.

طبق نظام سازمان یونسکو، برای اینکه یک اثر فرهنگی یا طبیعی در لیست میراث جهانی سازمان یونسکو ثبت شود، باید شرایط و معیارهای بیان شده از طرف سازمان را دارا باشد. ما در اینجا، به معیاره های مربوط به منطقه تاریخی استانبول از جمله هاگیا صوفیا اشاره می کنیم:

۱,۵,۱. معیار های انتخاب هاگیا صوفیا در لیست میراث جهانی

براساس معیارهای جهانی یونسکو، شاخص های متعددی برای ورود میراث های جهانی به لیست وجود دارد که تقریباً بخش عمده آنها در مورد این بنا وجود دارد. از جمله می تواند به موارد ذیل اشاره نمود:

معیار یکم (نمایانگر شاهکاری از نبوغ خلاق انسان (بشر) باشد): مناطق تاریخی استانبول شامل بناهایی است که به عنوان شاهکارهای بی نظیر معماری دوره بیزانس و عثمانی مانند هاگیا صوفیا، که در سال ۵۳۷-۵۳۲ توسط آنتموا آف ترالس^۲ و ایسیدوروس آف میلهتوس^۳ طراحی شد.

معیار دوم (به نمایش گذارنده یک تبادل مهم از ارزش های انسانی، در محدوده زمانی ای، در منطقه فرهنگی از جهان، از نقطه نظر پیشرفت های معماری، تکنولوژی، هنرهای یادبود، پلان شهری یا طراحی منظر باشد). در

^۲Anthemios of Tralles

^۳Isidoros of Miletus

طول تاریخ، بناهای تاریخی در استانبول تأثیر قابل توجهی در توسعه معماری، هنرهای یادبود و سازماندهی فضای بناها هم در اورپا و هم در خاور نزدیک، داشته اند. بر این اساس، ۶۶۵۰ متر دیوار زمینی تئودوسیوس دوم^{۴۴} خط دفاعی دوم خود، که در سال ۴۴۷ ساخته شد، یکی از منابع برجسته در معماری نظامی بود؛ هاگیا صوفیا هم الگویی برای تمامی مجموعه کلیساها و مساجد بعدی تبدیل شد و موزائیک های کاخ ها و کلیساهای کنستانتینوپول (قسطنطنیه) بر هر دو هنر شرقی و غربی تأثیر گذاشت.

- معیار سوم (در برگیرنده یک شهادت بی نظیر یا استثنائی از یک سنت فرهنگی یا تمدنی موجود یا از بین رفته باشد) استانبول از طریق تعداد بسیاری از نمونه های بی نظیر از طیف گسترده از انواع ساختمانها، و برخی آثار هنر مرتبط، در برگیرنده یک شهادت یگانه از تمدن های بیزانس و عثمانی است. این مجموعه ها شامل استحکامات، کلیساها و کاخ هایی با موزائیک و نقاشی هایی با آب رنگی، مخزنهای تاریخی، مقبره ها، مساجد، مدارس مذهبی و بنای های حمام است.
- معیار چهارم (نمونه برجسته از نوع بناء، مجموعه معماری یا تکنولوژی، یا چشم اندازی که مراحل مهم تاریخ بشر را نشان میدهد). استانبول مجموعه ای برجسته از بناهای تاریخی، آثار معماری و فنی است که مراحل بسیار متمایز تاریخ بشر را نشان می دهد. به ویژه کاخ توپکاپی و مجموعه مسجد سلیمانیه با کاروانسرا، مدارس مذهبی، مدرسه پزشکی، کتابخانه، حمام ها، آسایشگاه ها و مقبره های امپراطوری، نمونه ای عالی از مجموعه کاخ ها و مجتمع های مذهبی دوره عثمانی را ارائه می دهد.

در دو معیار یک و دو، نام ایاصوفیه ذکر شده است و در دو معیار دیگر سه و چهار به نظر می رسد به طور ضمنی به آن اشاره میکنند. طبق اظهارات مقامات ترکیه، مبنی بر انجام تغییرات جزئی همچون پوشاندن بعضی از موزاییک ها، یا تعطیلی موزه برای مدتی کوتاه برای انجام مراسمات دینی و همچنین بررسی معیارهای ارزش جهانی برجسته اختصاص داده شده، به نظر می رسد این تغییرات خللی به ارزش های برجسته جهانی این بنا وارد نمی سازد.

۲. دیدگاه مخالفان: عدم امکان تغییر کاربری کلیسیا به مسجد

Theodosius II
Constantinople

در اعتراض به تصمیم ترکیه کسورهای از جمله آمریکا، یونان، فرانسه، قبرس، امارات و نهادهایی همچون اتحادیه اروپا، کلیسای ارتدکس روسیه، شورای کلیسای یونان، دانشگاه الأزهر مصر، پاپ فرانسیس، رهبر کاتولیک‌های جهان از این موضوع ابراز تاسف کرده و انتقادهایی را به دولت ترکیه داشته‌اند. برخی از این دولت‌ها و نهادها به موضوع احترام کلیسا و منجر شدن به تیرگی روابط بین مسلمان‌ها و مسیحیان اشاره و برخی دیگر به نکته‌ی تعهدات بین‌المللی ترکیه اشاره کرده‌اند. صرف از نظر از احتمال سیاسی بودن برخی از اظهار نظرها، منتقدین تغییر کاربری موزه ایاصوفیه به دلائلی استناد کرده‌اند که به ذکر آنها می‌پردازیم:

۲.۱. حقوق بشر و حفظ مکان‌های مقدس

یکی از تجلی‌های حق اساسی آزادی دین، تاسیس و دسترسی آزاد به مکان‌های پرستش و قبرستان‌ها می‌باشد. در اعلامیه جهانی حقوق بشر، ماده ۱۸ و همچنین ماده ۱۸ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بیان شده است: "هر شخصی حق دارد از آزادی اندیشه، وجدان و دین بهره‌مند شود. این حق مستلزم آزادی تغییر دین یا اعتقاد و همچنین آزادی اظهار دین یا اعتقاد، در قالب آموزش دینی، عبادت‌ها و اجرای آیین‌ها و مراسم دینی به تنهایی یا به صورت جمعی، به طور خصوصی یا عمومی است." تقدس بعضی از مکان‌ها و همچنین دلبستگی به عبادتگاه‌ها، موضوعی است که بیشتر یک رویکرد ذهنی را در بردارد. حتی تعاریف اماکن مقدس می‌تواند از نظر تاریخی در بین افراد جامعه و گروه‌های فرهنگی آن متفاوت باشد. و تمامی ادیان خواه یکتاپرست باشند یا نه، دارای مکان‌های مقدس می‌باشند. سوال مهم این است که معنای اماکن مقدس چیست؟

از دیدگاه جغرافیدان فرانسوی ژان مارک پینه^{۴۷} مکان مقدس بر روی زمین مکانی است که ارتباط بین انسان و معبود را تضمین می‌کند. و برای تعریف خود چند شاخصه و معیار مشخص می‌کند. دگر عرف بین‌المللی، مکان‌های مقدس، مکان و سایت‌هایی هستند که در محدوده جغرافیایی خاصی واقع شده است و یک یا چند

Holy places

Jean-Marc Pinet

Marshall J. Breger, Yitzhak Reiter and others (2012). Sacred Space in Israel and Palestine, 1nd ed. Routledge, USA and Canada, p130

دین یا مذهب آن را مقدس می‌دانند. مکان‌های مقدس یا ساخته بشر هستند. مثل کلیساها، معابد و قبرستان‌ها یا پدیده‌های طبیعی مثل درخت یا درختان، رودخانه‌ها، تپه‌ها و جنگل‌ها.^{۴۹}

علاوه بر عرف، در اسناد بین‌المللی، در ارتباط با مکان‌های عبادت، در اعلامیه ۱۹۸۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد تحت عنوان بیانیه رفع هر گونه عدم تحمل و تبعیض بر اساس مذهب و عقیده، ماده ۶ بند الف، این گونه بیان شده است: "مطابق با ماده ۱ این بیانیه و بندهای ماده ۱، پاراگراف ۳ حق آزادی اندیشه، وجدان، دین یا اعتقاد، شامل آزادی‌های زیر می‌شود {عبادت یا اجتماع در ارتباط با یک دین یا عقیده، و ایجاد و حفظ مکان‌هایی برای این اهداف}."^{۵۰}

همچنین تفسیر عمومی شماره ۲۲ بند ۴ ماده ۱۸ کمیته حقوق بشر، در رابطه با کلمه پرستش و نیایش^{۵۱} چنین است: "حق ابراز دین و عقیده مفهوم کلمه پرستش و نیایش، به مراسمات و اعمال آیینی که ارتباط با ابراز مستقیم اعتقادات دارد و همچنین رویه‌گوناگون دیگر مانند ساختن مکان‌های پرستش و نیایش و..... توسعه پیدا می‌کند. موضوع احترام و حفظ مکان‌های مقدس ادیان و مذاهب در شاخه‌های دیگر حقوق بین‌الملل هم مانند حقوق بشردوستانه تحت عنوان حفظ مکان‌های تاریخی و مذهبی نیز تاکید شده است.

منتقدین به تصمیم ترکیه مبنی بر تغییر کاربری ایاصوفیه، معتقد هستند این تصمیم موجب اهانت به کلیسا و همچنین سلب حقوق مذهبی مسیحیان است. در مورد این انتقاد، لازم به ذکر است که اگر منظور حقوق مذهبی منتقدان، انجام مراسمات دینی باشد، این امر مربوط به چند قرن گذشته و زمان پادشاهی سلطان محمد می‌باشد که بعد از تغییر کلیسا به مسجد، مسیحیان دیگر نتوانستند مراسمات مذهبی در ایاصوفیه برگزار کنند. و اگر منظور منتقدین حفظ و احترام به کلیسا و اجازه ورود مسیحیان به آن باشد، طبق اظهارات مقامات ترکیه، ترکیه مانند قبل به از ایاصوفیه محافظت خواهد کرد و مسیحیان در غیر از اوقات مراسمات اسلامی، می‌تواند وارد موزه شوند. در مقابل، مسلمانان ترکیه نیز، ادعای نقض حقوق مذهبی خود را دارند. علاوه بر این استدلال دیگری که می‌توان مطرح نمود این است که ثبت جهانی یک مکان علاوه بر حفاظت فیزیکی توسط دولت، تأثیری بر ارزشهای معنوی پیرامون بنا نخواهد داشت.

۲.۲ سازمان یونسکو و کنوانسیون حفظ میراث‌های جهانی

^{۴۹} هاشمی، سید محمد علی، "مکان‌های مقدس در آموزه‌های اسلامی و حقوق بین‌الملل"، فصلنامه علمی-ترویجی میقات حج، سال ۲۴، شماره ۹۳ (پاییز ۱۳۹۴): ص ۳۴

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ReligionOrBelief.aspx> (26 oct, 2020)

CCPR General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion)

Worship

سازمان یونسکو سازمانی است که طبق اساسنامه آن، هدفش کمک به ایجاد صلح و امنیت از طریق ارتقاء همکاری در بین ملت ها از طریق آموزش، علم و فرهنگ به منظور احترام جهانی بیشتر به عدالت، حاکمیت قانون، حقوق بشر و آزادیهای اساسی که برای تمام مردم دنیا بدون تمایز از حیث نژاد، جنس، زبان یا مذهب، در منشور ملل سازمان متحد ذکر شده است، می باشد. این سازمان از طریق بیانیه ها، توصیه نامه ها، کنوانسیون ها، دولت ها برای نیل به مقاصدش، راهنمایی می کند.

یکی از این حوزه های کاری سازمان یونسکو، بحث حفاظت از میراث های تاریخی و طبیعی است که از نظر جهانی دارای ارزش های برجسته ای هستند. برای تحقق این امر، کنفرانس عمومی این سازمان، در هفتمین نشست خود در تاریخ ۱۷ اکتبر تا ۲۱ نوامبر ۱۹۷۲ در شهر پاریس اقدام به تصویب کنوانسیونی تحت عنوان حفاظت از میراث فرهنگی طبیعی جهانی^{۳۳} کرد.

دبیر کل سازمان یونسکو، در مورد تصمیم ترکیه مبنی بر تغییر کاربری موزه ایاصوفیه به مسجد، در گفتگویی با نماینده ترکیه در سازمان یونسکو، ضمن اظهار تاسف از تصمیم ترکیه بدون بحث و اطلاع قبلی، خواستار حفظ ارزش جهانی این میراث جهانی شده است. وی افزود: هاگیا صوفیا، بخشی از مناطق تاریخی استانبول است، که در فهرست میراث جهانی یونسکو درج شده است. "هاگیا صوفیا، یک شاهکار معماری و گواهی بی نظیر از تعامل بین اروپا و آسیا در طول قرن ها است. موقعیت آن به عنوان یک موزه نشان دهنده طبیعت جهانی میراث آن است و آن را به سمبل قدرتمندی برای گفتگو تبدیل می کند". تصمیم ترکیه مبنی بر تبدیل آن به مسجد موجب نگرانی در تغییر بر ارزش جهانی این بنا شده است. دبیر کل سازمان یونسکو، همچنین به دولت ها یادآور شد که در صورتی که نیاز به تغییراتی در سایت های ثبت شده در لیست میراث جهانی وجود دارد، ملزم هستند که اطمینان حاصل کنند از اینکه این تغییرات تاثیری بر ارزش های جهانی برجسته این مکان یا بناها نمی گذارد و همچنین این تغییرات باید مورد بررسی قرار می گیرد. مشارکت مؤثر، فراگیر و عادلانه جوامع و سایر ذینفعان نسبت به این گونه اماکن به هدف حفظ و انتقال این میراث برجسته و مهم، ضروری است.

هدف از این ضرورت محافظت و انتقال ارزش های جهانی برجسته میراث جهانی (به نسل های آینده) است و این امر همان چیزی است که روح و ذات کنوانسیون میراث جهانی به آن اشاره دارد. سازمان یونسکو طی چندین نامه نگرانی های خود را به اطلاع جمهوری ترکیه رسانده و خواستار گفتگوی بدون وقفه با ترکیه شده است، تا از اثرات مخرب این تصمیم، بر ارزش جهانی این میراث استثنایی جلوگیری شود. توقف هرگونه اقدام اجرایی بدون گفتگوی قبلی با این سازمان امری مهم می باشد چون ممکن است دسترسی فیزیکی به این سایت،

ساختار بنا، اموال قابل حمل و مدیریت سایترا تحت تاثیر قرار دهد. چنین اقدامات می تواند نقض قوانین ناشی از کنوانسیون میراث جهانی ۱۹۷۲ تلقی شود. نکته قابل تامل و مهم در خصوص این بیانیه اعتراض آمیز توجه به مقررات کنوانسیون میراث فرهنگی طبیعی و موضوع ارزش های برجسته جهانی می باشد

۲,۲,۱ کنوانسیون حفظ میراث فرهنگی و طبیعی جهانی

کنوانسیون حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی جهانی، معاهده ای است که در سال ۱۹۷۲ توسط یونسکو تصویب شد و هدف از آن حفظ سایت ها و بناهایی می باشد که دارای ارزشهایی برجسته برای تمام بشریت هستند. لازم به ذکر است که ترکیه در ۱۶ مارس ۱۹۸۳ به این کنوانسیون ملحق و آن را تصویب کرده است. این کنوانسیون همانطور که از عنوانش مشخص است که به دو میراث فرهنگی و طبیعی می پردازد. ماده اول کنوانسیون به موضوع میراث فرهنگی و مصادیق آن پرداخته است:

با توجه به کنوانسیون حاضر بناها: آثار معماری، مجسمه ها یا نقاشی های یادبود، عناصر یا سازه هایی با ماهیت باستان شناسی، کتیبه ها، غارهای سکونت و مجموعه ای از ویژگی ها که از نظر تاریخی، هنری یا علمی از ارزش جهانی برجسته ای برخوردار هستند؛

مجموعه ای از ساختمان ها: مجموعه ای از بناهای جداگانه یا بهم پیوسته که به دلیل معماری، هم جنس بودن یا قرار گرفتنشان در یک چشم انداز، از نظر تاریخی، هنر یا علوم، از ارزش جهانی برجسته برخوردار هستند. سایت ها: آثار انسانی یا آثار ترکیبی از هنر انسان و طبیعی، و مناطقی از جمله سایت های باستان شناسی که از منظر تاریخی، زیبا شناسی، مردم شناسی یا انسان شناسی دارای ارزش جهانی برجسته هستند.

یکی از مواد مهم کنوانسیون، ماده ۴ می باشد که به نکته کلیدی اشاره می کند: "هر کشور عضو این کنوانسیون متعهد می شود (وظیفه دارد) به تضمین شناسایی، محافظت، مراقبت، معرفی و ارائه و همچنین انتقال میراث فرهنگی و طبیعی بیان شده در ماده ۱ به نسل های آینده." عبارت استفاده شده در این ماده (the duty of ensuring the identification) و در زبان فرانسه به (l'obligation d'assurer identification) آنچه از این عبارت استنباط می شود لزوم حفظ هویت میراث فرهنگی و طبیعی است و ممکن است تصور شود که تصمیم ترکیه در تضاد با این ماده می باشد. البته

طی مکاتبه ای با استاد فرانسیسکو فرانچیونی^{۵۵} در مورد تفسیر این ماده از ایشان سوال شد، اما در جواب، ایشان بیان کردند که موضوع اصلی در بحث تصمیم ترکیه، این ماده نمی باشد، و نکاتی را فرمودند که ذیلایان می-شود.

در ماده ۶ بند ۱، علاوه بر بیان اینکه، میراث های فرهنگی و طبیعی جهانی، تحت حاکمیت ملی دولت ها قرار دارند، برتعهد جامعه بین الملل نسبت به حفاظت و مراقبت از این میراث نیز تاکید می کند. بند ۲ از ماده ۶ از تعهد دول عضو کنوانسیون در کمک به شناسایی، محافظت و مراقبت و معرفی میراث های فرهنگی و طبیعی معرفی شده در پاراگراف ۲ و ۴ ماده ۱۱ سخن به میان می آورد البته، در صورتی که دولتی که میراث در سرزمینش واقع شده درخواست کند. علاوه بر این مطابق بند ۳ ماده ۶ دولت ها متعهد هستند از هر گونه اقدامی که ممکن است به صورت مستقیم یا غیر مستقیم به میراث فرهنگی طبیعی مذکور در مواد ۱ و ۲ لطمه وارد نسازد.

ماده ۲۷ بند ۱: کشور های عضو این کنوانسیون تلاش خواهند کرد که با تمام امکانات و به ویژه با برنامه های آموزشی و اطلاع رسانی، روحیه تقدیر و احترام مردمشان را نسبت به میراث های فرهنگی و طبیعی ذکر در ماده ۱ و ۲ این کنوانسیون تقویت کنند.

لازم به ذکر است که خود متن کنوانسیون به موضوع اطلاع دادن به سازمان قبل از انجام هرگونه تغییر اشاره نمی کند و این بحث در دستور العمل های عملیاتی برای اجرای کنوانسیون میراث فرهنگی جهانی در پاراگراف-های ۱۶۳ تا ۱۶۸ و ۱۷۲ بیان شده است. که از نظر، استاد فرانسیسکو، موضوع مهم همین است. ایشان در مکاتبه این چنین بیان نمودند: " مطابق با نظام کمیته میراث جهانی، هیچ کشوری مجاز به تغییر اساسنامه یک بنای ثبت شده در لیست میراث جهانی بدون گفتگوی قبلی با نهاد های حاکم بر یونسکو و همچنین کمیته میراث جهانی نیست و دولت ترکیه به صورت یکجانبه عمل کرده است و این عمل ممکن است ارزش های جهانی برجسته این بنا را تحت تاثیر قرار دهد. "^{۵۶}

۲,۲,۲ ارزش های جهانی برجسته

^{۵۵} Francesco Francioni متخصص در زمینه میراث فرهنگی بین المللی، نویسنده کتاب تفسیری بر کنوانسیون ۱۹۷۲ میراث فرهنگی و همچنین از افرادی که در جلسات شکل گیری این کنوانسیون حضور ، و همچنین از افرادی که در تهیه پیش نویس کنوانسیون ها در سازمان یونسکو، صاحب نظر هستند.

^{۵۶} فرانچیونی، فرانسیسکو (۲۰۲۰، ۲۷ ژوئیه). مکاتبه ایمیلی

معیار اساسی ثبت یک سایت یا بنای تاریخی در فهرست میراث جهانی "ارزش جهانی برجسته"^۴ است ، همانطور که در کنوانسیون میراث جهانی یونسکو در ۱۹۷۲ به آن اشاره شده است. اصطلاح ارزش جهانی برجسته، برای اولین بار در مقدمه کنوانسیون ۱۹۷۲، و همچنین در جای جای کنوانسیون، مواد ۱، ۲، ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۵ و ۱۹ ذکر شده است. این اصطلاح، دو بار در مقدمه کنوانسیون این طور بیان شده است: " با توجه به بزرگی و سنگینی خطرات جدیدی که آنها (میراث های فرهنگی و طبیعی) را تهدید می کند، بر عهده اکثریت جامعه جهانی است که با اعطای کمک های جمعی در حمایت از میراث های فرهنگی و طبیعی که از ارزش جهانی برجسته برخوردار هستند، شرکت نمایند." و " با توجه به اهداف ذکر شده ، اتخاذ مقررات جدید در قالب یک کنوانسیون که ایجاد کننده یک سیستم مؤثر و دائمی که مبتنی بر روش های علمی نوین سازمان یافته باشد، در حمایت جمعی از میراث فرهنگی و طبیعی دارای ارزش های برجسته جهانی، ضروری است."

عدم تعریف این اصطلاح در کنوانسیون و همچنین در دستورالعملهای عملیاتی کنوانسیون، برای مدتی منجر به اختلافات مهمی شد بین دو سازمان غیر دولتی، شورای بین المللی ابنیه و محوطه ها^۸ بخش فرهنگی و اتحادیه جهانی حفاظت^۹ بخش طبیعی، که در کنوانسیون به عنوان نهادهای مشاوره ای ذکر شده بودند. با مرور زمان برای رفع این مشکل، این اصطلاح در دستورالعملهای عملیاتی کنوانسیون میراث جهانی تبیین شد. در آخرین دستورالعملهای عملیاتی که در ۲۰۱۹ صادر شده است ارزش های برجسته جهانی این طور تعریف شده است: " اهمیت فرهنگی یا طبیعی ای که به حدی استثنائی و ویژه هستند که از مرزهای ملی فراتر می رود و برای نسل های حال و آینده کل بشریت از اهمیت ویژه ای برخوردار است. به همین ترتیب، محافظت دائمی از این میراث از اولویتهای ویژه جامعه جهانی است.^{۱۰} این کنوانسیون درصدد محافظت از تمامی میراث های با ارزش و اهمیت نیست بلکه فقط برای فهرست انتخابی از میراث های برجسته از دیدگاه بین المللی است.

به نظر می رسد اصطلاح ارزش های برجسته جهانی اگرچه تعریف شده است اما همچنان مبهم است. شاید بتوان در کنار معیارهای مطرح شده کمیته میراث جهانی در خصوص قرار دادن میراثی در لیست میراث جهانی، معنای دقیق تری از به دست آورد.

^۴Outstanding Universal Value

^۸COMOS

^۹IUCN

^{۱۰}Cleere, Henry. The concept of 'outstanding universal value' in the World Heritage Convention. Conservation And Management Of Archaeological Sites, volume (1996). 1, p 227.

^{۱۱}The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention ۲۰۱۹ Paragraph 49

معیارهای ارزیابی ارزش جهانی برجسته میراث های فرهنگی عبارتند از:

۱. نمایانگر شاهکاری از نبوغ خلاق انسان (بشر) باشد.
۲. به نمایش گذارنده یک تبادل مهمی از ارزش های انسانی، در محدوده زمانی ای در منطقه فرهنگی از جهان، از نقطه نظر پیشرفت های معماری، تکنولوژی، هنرهای یادبود، پلان شهری یا طراحی منظر باشد.
۳. در برگیرنده یک شهادت بی نظیر یا استثنائی از یک سنت فرهنگی یا تمدنی موجود یا از بین رفته باشد.
۴. نمونه برجسته از نوع بناء، مجموعه معماری یا تکنولوژی، یا چشم اندازی که مراحل مهم تاریخ بشر را نشان میدهد.
۵. به طور ملموس یا مستقیم با وقایع یا سنت های زندگی، با ایده ها، یا با اعتقادات، با آثار هنری و ادبی دارای اهمیت جهانی برجسته در ارتباط باشد. (کمیتته معتقد است که این ملاک ترجیحاً باید در کنار سایر معیارها مورد استفاده قرار گیرد)

با قرار دادن تعریف بیان شده از ارزش های جهانی برجسته، در کنار این معیار تا حدودی دقیق تری از این ارزش ها بدست آمد. و به نظر می رسد تغییراتی که به این معیار ها خلل وارد نکند مجاز می باشد اگرچه نیاز به اطلاع و گفتگوی قبلی با نهاد های مربوطه دارد. هر چند همانگونه قبلاً برخی پژوهشگران تحلیل نموده اند «بررسی تحلیلی اسناد، معاهدات بین المللی و رویه دولت ها، بیان گر این واقعیت است که ثبت میراث فرهنگی در فهرست میراث جهانی، حاکمیت سرزمینی دولت ها را از جنبه های متعددی همچون اختیار دولت ها در تعریف و شناسایی معیارها و مصادیق میراث فرهنگی، صلاحیت کیفری انحصاری دولت ها، اجرای طرح ها و پروژه های شهری و منطقه ای و اعمال اصل سنتی حاکمیت سرزمینی دولت ها بر اموال واقع در قلمرو خود، محدود کرده و نقض تعهدات بین المللی ناشی از آن مسئولیت بین المللی دولت را در پی دارد».^{۶۲}

نتیجه

^{۶۲} . فروغی، فضل الله، محمد هادی صادقی و کیوان غنی، " پیامدهای ثبت میراث فرهنگی در فهرست میراث جهانی یونسکو بر اعمال حاکمیت و مسئولیت دولت ها"، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۸۸ (شهریور ۱۳۹۹)، ص ۱۸۱.

کلیسای ایاصوفیه بخشی از بنای کنونی ایاصوفیه می باشد و در زمان سلطان محمد و دیگر حکمرانان مرمت و توسعه و تبدیل به مسجد شد. باتوجه به ماده ۶ کنوانسیون ۱۹۷۲، تصمیم ترکیه‌مینی بر حق حاکمیتی خود می باشد. اما استناد به وقف نامه سلطان محمد از نظر حقوق بین الملل مسموع نیست. مسیحیان، تقریباً از زمان تبدیل این مکان به مسجد توسط سلطان محمد، اجازه انجام مراسمات عبادی را نداشته اند و این موضوع جدید و مربوط به زمان ترکیه فعلی نمی باشد. در مقابل مسلمانان ترکیه نیز خواستار حقوق مذهبی و فرهنگی خود می باشند. در بحث احترام به مکان مقدس و مذهبی، طبق اذعان بسیاری از مسئولین ترکیه این بنا قرار است همانطور که بوده است حفظ شود و قرار نیست آثاری از آن کم یا از بین برده شود. و مسیحیان حق ورود و بازدید از آن را نیز دارند.

طبق اظهارات مقامات ترکیه، به نظر می رسد نگرانی های سازمان یونسکو، قابل رفع می باشد و حتی با رایگان نمودن ورودی این مسجد حسن نیت ترکیه نسبت به دسترسی فیزیکی به سایت ثابت می شود. در مورد نقض کنوانسیون به نظر می رسد ترکیه نقضی به کنوانسیون وارد نساخته است. و با توجه به بررسی معیارهای اختصاص داده شده به هاگیا صوفیا و همچنین، اظهارات مقامات ترکیه مبنی بر آگاهی به وظایف خود نسبت به کنوانسیون، و حفظ هاگیا صوفیا مانند گذشته و اعمال برخی تغییرات جزئی همچون پوشاندن برخی از موزاییک ها با پرده یا نور، ارزش های جهانی برجسته این بنا تحت تاثیر قرار نخواهد گرفت. تغییر در کاربری یا توسعه، یا تغییر نام بنا، امری است که در مورد بناهای ثبت شده در لیست میراث فرهنگی، اتفاق افتاده است. مانند کلیسای جامع سنت جانس شهر والتا در کشور مالت و همچنین مسجد کلیسای جامع کوردوبا در اسپانیا. حتی در صورت عدم وجود پرونده های مشابه مبنی بر تغییر یا توسعه کاربری بنای ثبت شده در لیست میراث جهانی، با بررسی معیارهای ارزشهای جهانی برجسته ایاصوفیه، تغییر کاربری این بنا موجب از بین رفتن ارزش های جهانی برجسته این بنا نخواهد شد. تنها ایراد و اشکالی که متوجه ترکیه است، بحث عدم اطلاع قبلی ترکیه به سازمان یونسکو مبنی بر تغییر کاربری موزه باشد. تخلف ترکیه در این امر محرز می باشد اما به نظر می رسد این تخلف به معنای تحت تاثیر قرار دادن ارزش های جهانی برجسته این بنا نیست و نیاز به بررسی در کمیته میراث جهانی دارد.

منابع

الف) فارسی

- فروغی، فضل الله، محمد هادی صادقی و کیوان غنی، " پیامدهای ثبت میراث فرهنگی در فهرست میراث جهانی یونسکو براعمال حاکمیت و مسئولیت دولت‌ها"، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۸۸، (شهریور ۱۳۹۹).
- خبرگزاری صدا و سیما (۱۳۹۹). ادامه هشدارهای بین المللی درباره تغییر کاربری ایاصوفیه استانبول. ایریب نیوز. برگفته از <https://www.iribnews.ir/fa/news/2759196> (۱۳۹۹، ۳ مرداد)
- خبرگزاری آناتولی (۱۳۹۹). دیوان عالی اداری ترکیه مصوبه تبدیل «ایاصوفیه» به موزه را لغو کرد، برگفته از <https://xoli.ir/4m> (۱۳۹۹، ۳ مرداد)
- رزوی نیوز (۱۳۹۹). اقدام اردوغان در تبدیل «ایاصوفیا» به مسجد، روابط اسلام و مسیحیت را تخریب می کند؟. برگرفته از <https://www.razavi.news/fa/report/58336> (۱۳۹۹، ۱ مرداد)
- هاشمی، سید محمد علی، " مکان های مقدس در آموزه های اسلامی و حقوق بین الملل"، فصلنامه علمی-ترویجی میقات حج، سال ۲۴، شماره ۹۳ (پاییز ۱۳۹۴).

ب) لاتین

- Marshall J. Breger, Yitzhak Reiter and others. Sacred Space in Israel and Palestine, 1nd ed.(Routledge, USA and Canada.2012)
- Cleere, Henry. The concept of 'outstanding universal value' in the World Heritage Convention. Conservation And Management Of Archaeological Sites, volume 1.1996
- The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention ۲۰۱۹ Paragraph 49
- Convention Concerning The Protection Of The World Cultural And Natural Heritage
- CCPR General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion)
- Dailysabah(2020). Turkey meets UNESCO obligations in change of Hagia Sophia's status, Jul 13. <https://www.dailysabah.com/politics/turkey-meets-unesco-obligations-in-change-of-hagia-sophias-status/news> (20 jul,2020)
- Unesco (2020). <https://en.unesco.org/news/unesco-statement-hagia-sophia-istanbul>, (21Jul, 2020)

- Franceculture (2020). le Président Erdoğan ordonne la reconversion de Sainte-Sophie en mosquée, 2 Jul. <https://www.franceculture.fr/geopolitique/a-istanbul-la-tres-disputee-sainte-sophie-va-t-elle-etre-reconvertie-en-mosquee>(26 Jul, 2020)
- haber7(2020).BakanÇavuşoğlupaylaşmıştı: İşte Sultan Fatih'inAyasofyaVakfiyesitercümesi, <https://www.haber7.com/guncel/haber/2984397-bakan-cavusoglu-paylasmisti-iste-sultan-fatihin-ayasofya-vakfiyesi-tercumesi/?detay=1> (26 oct,2020)
- Milliyet (2020). UNESCO'yamaddemaddeAyasofyacevabı, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/unescoya-madde-madde-ayasofya-cevabi> 6257026 (Jul 27,2020)
- Unesco. <https://whc.unesco.org/en/list/313> (2 oct,2020)
- Unesco. <https://whc.unesco.org/en/decisions/3232> (3 oct, 2020)
- <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ReligionOrBelief.aspx> (26 oct, 2020)
- independent (2020). St John's Co-Cathedral Museum Extension projected to be completed by 2018, <https://www.independent.com.mt/articles/2016-08-07/local-news/St-John-s-Co-Cathedral-Museum-Extension-projected-to-be-completed-by-2018-6736162065>(26 Jul, 2020)
- https://fr.wikipedia.org/wiki/Co-cath%C3%A9drale_Saint-Jean_de_La_Valette(12octobre 2020)
- maltatoday (2017). St John's Co-Cathedral Museum closed for extension and refurbishment works, https://www.maltatoday.com.mt/arts/cultural_diary/76058/st_johns_cocathedral_museum_closed_for_extension_and_refurbishment_works#.X4Q2U9AzYdU(12 oct, 2020)
- Smithsonianmag (2020).Turkey Controversially Converts Hagia Sophia From Museum Into Mosque, <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/turkey-turns-hagia-sophia-museum-mosque-drawing-criticism-180975300/> (26Jul, 2020)
- i24news (2020). Turquie: des mosaïques chrétiennes de Sainte-Sophie recouvertes pendant les prières musulmanes<https://www.i24news.tv/fr/actu/international/moyen-orient/1595235489-turquie-des-mosaïques-chrétiennes-de-sainte-sophie-recouvertes-pendant-les-prières-musulmanes>(26Jul, 2020)

